

KAS *SEE* ON SAMA MIS *TOO*? HINNANGUKATSE EESTI KEELE DEMONSTRATIIVPRONOOMENITE JA DEMONSTRATIIVADVERBIDEGA

Maria Reile, Kristiina Averin, Nele Pöldver

Tartu Ülikool, EE

maria.reile@ut.ee, kristiina.averin@ut.ee, nele.poldver@ut.ee

Abstrakt. Eesti keeles on kaks demonstratiivpronoomenite süsteemi: üheliikmeline, kus kasutatakse demonstratiivpronoomenit *see* distantsneutraalselt, ja kaheliikmeline, kus *see* viitab kõneleja lähedal ning *too* kaugel olevale referendile. Mõlemas süsteemis lisatakse demonstratiivpronoomenile sageli demonstratiivadverb (nt *see siin*). Süsteemi valik näib olevat seotud keelekõneleja päritoluga – Lõuna-Eesti päritolu kõnelejad kasutavad kaheliikmelist, Põhja-Eesti päritolu üheliikmelist süsteemi. Uurimuses keskendume kahe demonstratiiviga fraasidele (nt *see siin*), püstitades kaks küsimust. Esiteks, milline on keelekõnelejate enda arvamus selle kohta, milliseid demonstratiive millises ruumilises olukorras nad kasutaksid. Teiseks, kas *see*, kuidas keelekõneleja arvab end demonstratiive sisaldavaid lauseid kasutavat kattub vastavate lausete tõlgendamisega samas olukorras. Viisime läbi hinnangukatse, mille tulemusi võrdleme varem avaldatud tõlgenduskatse tulemustega. Mõlema katse andmed koguti järjekordsetelt ning samadelt katseisikutelt. Hinnangukatse näitas, et lõunaestlased hindasid *too*'d sisaldavate lausete ütlemist tõenäolisemaks kui põhjaestlased. *See*'d sisaldavate lausete puhul päritolu hinnanguid ei eristanud. Samaselt tõlgenduskatsega osutus ka hinnangukatses oluliseks referendi kaugus, kuid visuaalne esilduvus andis erinevaid tulemusi, viidates kauguse teguri kesksusele ning esilduvuse perifeersusele demonstratiivide tähenduses.

Märksõnad: demonstratiivpronoomenid, demonstratiivadverbid, ruumis viitamine, referendi kaugus, referendi visuaalne esilduvus, hinnangukatse, binomiaalse logistilise regressiooni segamudelid

DOI: <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.07>

1. Sissejuhatus

Üks osa suhtlusest on räägitavast ühise arusaama loomine kuulaja ja kõneleja vahel. See tähendab, et kõneleja juhib kuulaja tähelepanu mingile entiteedile, st teemale, objektile, isikule vmt, sellele viidates ehk osutades, kasutades sõnu või ka muid vahendeid (nt näpuga näitamist). Ruumis mingile entiteedile ehk referendile viitamiseks on kõnelejal mitu võimalust. Näiteks võib ta referenti ning selle asukohta kirjeldada: *Pisike roheline Duplo klotsiseeriasse kuuluv klots akna all seisva laua nurgal*. Nii on kindel, et tema vestluspartner viidatavat referenti märkab ja selle ümbritsevast ruumist üles leiab. Teisalt võib selline detailirohke kirjeldus olla ajanõudlik ning seega ebaefektiivne. Nii võiks toodud näites viidata referendile hoopis lühemalt: *see roheline klots seal lauanurgal* ning lisada juurde osutava žesti. Võimalik oleks aga klotsile ja selle asukohale viidata veelgi lühemalt, kasutades demonstratiivpronoomenist ja demonstratiivadverbist koosnevat fraasi *see seal*.

Lisaks demonstratiivpronoomenile *see* on eesti keeles kasutusel teinegi demonstratiivpronoomen – *too*, kuid viimase kasutus on pigem harv ja levimus jääb lõunaeeesti murdealale (Pajusalu *et al.* 2009), kuigi ka põhjaeeesti murdealal pole *too* kasutus võimatu. Statistikaameti 2011. a andmed¹ näitavad, et lõunaeeesti murdealal² elavatest inimestest peab end mõnd Lõuna-Eesti murret oskavaks 30,57% (sealjuures Võru maakonnas oskas 67,25% võru murret) ning mõnd Põhja-Eesti murret oskavaks vaid 0,85%. Põhjaeeesti murdealal elavatest inimestest peab end mõnd murret oskavaks ainult 9,88% vastajatest, sealjuures Lõuna-Eesti murdeid tõi välja 5,75% vastajatest ning Põhja-Eesti murdeid 4,13%. Selline suur murdeoskajate osakaal lõunaeeesti murdealal võiks toetada kahese demonstratiivpronoomeni süsteemi kasutust selles piirkonnas. Üsna väike mõne murde oskajate protsent põhjaeeesti murdealal keelekasutust tõenäoliselt väga palju ei mõjuta, ning nagu varasemad uurimused on näidanud, levib seal pigem üheliikmeline

1 2021. a murdeoskuse andmed ei olnud artikli kirjutamise ajaks veel Statistikaameti kodulehelt kättesaadavad.

2 Arvasime põhja- ja lõunaeeesti murdeala peajoone järgi lõunaeeesti murdeala sisse Viljandi, Tartu, Põlva, Võru ja Valga maakonna andmed. Kõik ülejäänud maakonnad on arvatud põhjaeeesti murdeala alla. Kaht murdeala eraldav joon ei ole päris vastavuses eespool mainitud Lõuna-Eesti maakondade ülemise piiriga, kuid annab siiski piisava ülevaate murdeoskuse proportsionaalsest jaotusest.

demonstratiivpronoomenisüsteem. Nii võikski oletada, et demonstratiividest koosnevat fraasi *see seal* kasutab põhjaeesti murdealal sündinud ja üles kasvanud eesti keele kõneleja, et viidata kaugel asuvale referendile. Seevastu lõunaeesti murdealal sündinu ja kasvanu võiks eelistada hoopis kas üksikut demonstratiivpronoomenit *too* või fraasi *too seal*.

Seega saame ruumis viitamisel eesti keele demonstratiivpronoomenite süsteemi varieerumise puhul rääkida selle osalisest sõltuvusest kõneleja päritolust. Osalisest sõltuvusest, sest demonstratiivide valikul ja tõlgendusel saab rääkida mitme teguri mõjust, nt referendi kaugusest kõnelejust ja/või kuulajast (Diessel 1999, Dixon 2003, Coventry *et al.* 2008) või referendi nähtavusest ja mittedähtavusest (Diessel 1999, Hanks 2011, Coventry, Griffiths & Hamilton 2014).

Ruumis kasutatavaid demonstratiive on empiirilisel uuritud erinevate meetoditega, kasutatud on nii loomulikus keskkonnas kogutud videotest koosnevate korpuste analüüsi (Enfield 2003, Laury 1997, Etelämäki 2009), kvaasieksperimente (Levinson *et al.* 2018) kui ka kontrollitud eksperimente (Coventry *et al.* 2008, Piwek, Beun & Cremers 2008, Peeters *et al.* 2013, Tóth, Csátár & Banga 2014, Peeters, Hagoort & Özyürek 2015, Reile *et al.* 2019, Reile, Averin & Pöldver 2020). Vaadeldud on põhiliselt produktsiooni (Piwek, Beun & Cremers 2008, Jarbou 2010, Coventry, Griffiths & Hamilton 2014), vähem ka tõlgendust (Bonfiglioli *et al.* 2009, Reile, Averin & Pöldver 2020) ja taju (Peeters, Hagoort & Özyürek 2015).

Vaatamata üldisele meetodite paljususele demonstratiivide uurimisel on vähe selliseid uurimusi, kus ühe keele raames oleks kasutatud mitut eri meetodit samas kontekstis. Näiteks soome keelt on küll palju uuritud korpuspõhiseid meetodeid kasutades (Laury 1997, Etelämäki 2009, Priiki 2017), kuid eksperimente on läbi viidud vähe (Reile *et al.* 2019) ning selliseid, mis oleks omavahel võrreldavad, üldse mitte. Mitme eri meetodi kasutamine sama fenomeni uurimisel on oluline, sest nii on võimalik leida ühisosa või tuum, mis fenomeni kõige paremini selgitab, ja samas kaardistada aspektid, mis jäävad pigem äärealadele.

Üks keeleteaduses üldiselt laialdaselt levinud (vt nt Klavan & Veismann 2017, Divjak 2017, Freddi, Esteban & Dru 2015), kuid eesti keele demonstratiivide uurimisel vähekasutatud meetoditest on hinnangukatse. Kui produktsioonikatse ja tõlgenduskatsega saame koguda käitumuslikke andmeid ning teha selle põhjal järeldusi näiteks selle kohta,

kas eesti keeles mõjutab demonstratiivi valikut referendi kaugus kõnelejust (Reile 2016), siis hinnangukatse kasutamine annab meile teadmise selle kohta, mida keelekasutajad ise uuritavast fenomenist arvavad, kuidas nad suhtuvad uuritavasse keelendisse ning kuidas see käitumuslike andmetega seostub. Murdetaustati varieeruva keelelise fenomeni puhul annab hinnangukatse kasutamine meile uuritava keelendi suhtes lisainfot ning võimaldab teiste meetoditega koos kasutades saada uuritavast parema ülevaate. Hinnangukatse abil on võimalik teada saada, mida keelekasutajad ise arvavad, mil määral nad üht või teist demonstratiivi kasutavad ning kas ja kui suurel määral keelekasutaja päritolu demonstratiivide kasutust mõjutab.

Siinses uurimuses keskendumegi hinnangukatse käigus kogutud vastustele, kui tõenäoliseks hindavad põhja- ja lõunaeesti murdealalt pärit inimesed etteantud referendile viitamisel fraaside *see siit*, *see sealt*, *too siit* ja *too sealt* sisaldavate lausete kasutamist. Kõigepealt otsime vastust küsimusele, kui tõenäoliseks hindavad Põhja- ja Lõuna-Eestist pärit inimesed demonstratiivide kasutust olukordades, kus manipuleeritakse referendi asukoha ning visuaalse esilduvusega. Seejärel uurime, kui hästi peegeldab keelekasutaja arvamus demonstratiivide kasutamise kohta demonstratiivide tõlgendust samas olukorras, võrreldes hinnangukatse tulemusi tõlgenduskatse juba avaldatud (Reile, Averin & Pöldver 2020) tulemustega.

2. Demonstratiivid, nende valik ja kasutuskontekstid

Demonstratiivid on näitavad asesõnad, mida kasutatakse nii ruumis kui ka tekstisisisel viitamisel³ (Anderson & Keenan 1985, Diessel 1999) ning mis saavad oma tähenduse kasutuskontekstis. Ruumis viitamisel asub referent kõnelejatega samas füüsilises ruumis ning demonstratiivide abil juhitakse kuulaja tähelepanu referendile (Diessel 2006, Özyürek 1998, Küntay & Özyürek 2006). Sealjuures on maailma keelte uuringud näidanud, et demonstratiivi valik on seotud referendi kaugusega kõnelejust ja/või tema vestluspartnerist ehk teisisõnu deiktilisest nullpunktist (Diessel 1999, Coventry *et al.* 2008, Coventry, Griffiths

3 Siinne uurimus keskendub ruumis viitamisele ning tekstisisel viitamisel pikemalt ei peatu. Tekstisisest viitamisest ülevaate saamiseks vt nt Pajusalu (2009) ja Hint (2021).

& Hamilton 2014, Reile *et al.* 2020). Nii võib öelda, et üks või teine demonstratiiv annab edasi infot, kas tegemist on kaugel või lähedal asuva referendiga. Tõsi, oluline on siinkohal teada, et tegemist ei ole niivõrd sentimeetri pealt mõõdetava, vaid kontseptuaalse kaugusega, mis aga siiski põhineb meie kehalisel kogemusel, mille oleme omandanud ruumis objektidega manipuleerimise käigus (Diessel & Coventry 2020).

Diesseli (1999: 2) järgi on kõigis maailma keeltes vähemalt kaks ruumiliselt vastanduvat demonstratiivi.⁴ Adnominaalsete demonstratiivpronoomenite (demonstratiivpronoomenid, mida kasutatakse koos nimisõnafaasiga, nt *see maja*) põhjal jagatakse demonstratiivpronoomenite süsteemid vastavalt sellele, kui mitu adnominaalset demonstratiivpronoomenit omavahel kauguskontrasti moodustavad. Maailma keelestruktuuride atlas *WALS* (The World Atlas of Language Structures) (Diessel 2013) väljatoodud 234 süsteemi seas on kõige levinumad kahesed süsteemid, nt inglise keele *this* ja *that*. Lisaks leidub veel kolme, nelja, viie ning enam kui viie liikmega süsteeme. On olemas ka keeli, kus demonstratiivpronoomenite tasandil kauguskontrasti ei esine. Sellisel juhul lisatakse kauguse mõõtmise edasiandmiseks viitava fraasi demonstratiivpronoomeni juurde demonstratiivadverb, nt saksa keeles *das da* (Diessel 1999: 38) 'see/too seal'.

Demonstratiivide ruumiline vastandumine tuleb esile kontrastiivses olukorras, kus üht referenti tuleb selgelt teisest eristada. Näiteks võib tuua ruumilise olukorra, kus on kaks raamatut ning kõneleja ütleb: „Seda raamatut ma olen lugenud, aga toda raamatut mitte.“ Sellisel juhul viidatakse deiktilisele nullpunktile lähemal olevale referendile lähedale viitava demonstratiiviga ning kaugemal asuvale referendile kaugemale viitava demonstratiiviga. Kui tegemist on mittekontrastiivse olukorraga, kus viidatakse ainult ühele referendile, siis võib nt inglise keeles kasutada kumbagi demonstratiivi (*this* vs. *that*) teineteise asemel (Diessel 2012: 2419). Meira ja Terrill (2005) on oma empiirilises uurimuses näidanud, et just kontrastiivne olukord on see, mis kutsub esile ruumiliselt vastanduvate demonstratiivide kasutuse ning näitab kätte n-ö tõelised distantsneutraalsed demonstratiivpronoomenid. Teisalt on tõendeid, et demonstratiivpronoomeneid kasutatakse ruumiliselt

4 Selles artiklis järgime Diesseli (1999, 2014) terminoloogiat, kus terminiga „demonstratiiv“ tähistatakse nii demonstratiivpronoomeneid kui ka demonstratiivadverbe.

vastanduvana ka mittekontrastiivsetes olukordades, mis viitab nende semantilisele ruumiga seotusele. Nii inglise kui ka hispaania keeles on välja toodud, et ka ühele objektile viitamisel suureneb kaugele viitavate demonstratiivpronoomenite kasutus, kui referent asub käeulatuses väljaspool. Seega on võimalik, et demonstratiivpronoomenite ning käeulatusse (peripersonaalse) ja sellest väljapoole jääva (ekstrapersonaalse) ruumi taju vahel on seos (Coventry *et al.* 2008, Coventry, Griffiths & Hamilton 2014).

Demonstratiivide uurimisel on põhifookus olnud demonstratiivpronoomenitel (Coventry, Griffiths & Hamilton 2014, Caldano & Coventry 2019, Peeters, Azar & Özyürek 2014), vaid mõned uurimused on käsitletud ka demonstratiivadverbe (Laury 1996, Meira & Guirardello-Damian 2018, Reile *et al.* 2019, Taremaa 2017, Taremaa *et al.* 2021). Teades, et demonstratiivadverbid võivad viitavas lauses lisada demonstratiivpronoomenitele täiendavat infot, keskendumise siinses artiklis viitavatele lausetele, kus demonstratiivpronoomenid ja demonstratiivadverbid esinevad koos.

Samas ei ole ruumis viitamisel referendi kaugus kõnelejast ainus semantiline info, mida demonstratiivide kaudu edasi antakse. Näiteks võivad demonstratiivid tähistada ka seda, kas referent on nähtav või mittenähtav (juti keeles) või kas referent asub alla- või ülesjõge (djirbali keeles) (Diessel 1999: 42–44). Referendi nähtavus on faktor, mida on uuritud ka keeltes, kus sellise info edastamiseks puuduvad eraldi demonstratiivid. Uuringud on näidanud, et ka sellisel juhul võivad samad faktorid, nt referendi mittenähtavus, mõjutada nende demonstratiivide kasutamist, mida kasutatakse tavaliselt ruumis viitamisel. Näiteks mõjutab inglise keeles referendi nähtavus demonstratiivide *this* ja *that* valikut (Coventry, Griffiths & Hamilton 2014). Sama on välja toonud Jarbou (2010) visuaalse ligipääsetavuse kohta Jordaaniais kõneldava araabia keele variandis. Hollandi keeles aga ei näi referendi visuaalne esildumus demonstratiivpronoomenite valikut mõjutavat (Maes & de Rooij 2007).

Lisaks semantilistele teguritele mõjutavad demonstratiivide kasutust ja valikut ka teised suhtluslikud tegurid. Näiteks poola keele demonstratiivpronoomen *ten* näitab kõneleja suhtumist referenti (Rybarczyk 2015), leedu keeles aga tähistab kaugele viitav demonstratiivpronoomen *anas*, et kõneleja peab referenti pigem psühholoogiliselt kui ruumiliselt kaugeks (Judžentytė 2017) ehk teisisõnu,

seda kasutades kõneleja distantseerib end referendist. Ka soome keele demonstratiivide puhul on näidatud, et demonstratiivi tüved märgivad referendi kuulumist kõneleja ja/või kuulaja sfääri või sellest väljapoole mitte niivõrd füüsiliselt, vaid pigem kontseptuaalselt (Laury 1997) ning nad annavad ka suhtluspartneritele märku, kas referent tuleb uuesti kindlaks määrata või mitte (Etelämäki 2009).

Demonstratiivide kasutust võivad mõjutada ka sotsiolingvistikud tegurid. Näiteks kasutavad võro keele uus kõnelejad oluliselt rohkem demonstratiivpronoomenit *taa* kui emakeelsed kõnelejad (Plado & Reile 2020). Eesti keele demonstratiivpronoomenite kasutus on aga seotud kõneleja murdetaustaga (Pajusalu 2006, Reile 2015). Reile (2019) uurimusest selgus, et demonstratiivpronoomenit *too* seostavad eesti keele kõnelejad murdemõjulise eesti keelega. Teadvustatakse selgelt, et *too* on Lõuna-Eestis kasutatav sõna, mida põhjaeesti murdealalt pärit inimesed enese hinnangul pigem ei kasuta.

Seega saame varasemate uurimuste põhjal öelda, et keeles on kas täiesti eraldi demonstratiiv mingi funktsiooni tähistamiseks (nt et referent ei ole nähtav) või siis mõjutab seesama tegur (referendi mitte-nähtavus) kaugemale ja lähedale viitava demonstratiivi valikut, avaldades niimoodi varjatumal kujul. Siiski tuleb silmas pidada, et teguri mõju määr võib keeleti erineda ja see, mis ühes keeles tundub demonstratiivi valikut mõjutavat, ei pruugi seda teises keeles teha.

3. Eesti keele demonstratiivid

Eesti keeles on vähemalt kaks⁵ demonstratiivpronoomenite süsteemi ning lisaks kasutatakse lõunaeesti murdealal veel võro keele⁶ kolmest demonstratiivpronoomenite süsteemi (*sjoo-taa-tuu*, vt lähemalt Reile *et al.* 2020). Eesti keele ühe demonstratiivpronoomeniga

5 Kuigi on teada, et nt ranniku- ja kirdemurdes kasutatavad demonstratiivid erinevad eesti kirjakeeles kasutatavatest (Tirkkonen 2007), ei ole murrete demonstratiivpronoomenite süsteeme lähemalt süstemaatiliselt uuritud ning süsteeme võib lisaks teadaolevale kahele leiduda veel.

6 Võro keelt käsitleme selles artiklis eraldiseisva keele, mitte eesti keele murdena, kuid sellel teemal käesolevas artiklis pikemalt ei peatu. Ülevaate põhjustest, miks võiks võro keelt eraldiseisvaks keeleks lugeda, leiab nt Reile *et al.* (2020) ning Pilvik, Plado ja Lindström (2021).

süsteemis kasutatakse ainult demonstratiivpronoomenit *see* ning kahe demonstratiivpronoomeniga süsteemis demonstratiivpronoomeneid *see* ja *too*. Nende kahe demonstratiivpronoomeni süsteemi levikuala saab laias laastus jagada põhja- ja lõunaeesi murdeala järgi. Demonstratiivpronoomenite kasutuse leviku piir pole kindlalt fikseeritud ning ise-küsimus on, kas seda üldse teha saabki, kuid Renate Pajusalu (1999) on toonud välja suundumuse, et mida rohkem Kagu-Eesti poole, seda rohkem *too* kasutust esineb.

Empiirilised uurimused on näidanud, et üheses süsteemis on demonstratiivpronoomeni *see* kasutus distantsneutraalne (Larjavaara 1986, Larjavaara 2007, Pajusalu 2009, Reile 2015, Reile *et al.* 2019). See tähendab, et *see*'d kasutatakse ruumis viitamisel ükskõik millisele referendile osutamiseks, sõltumata selle kaugusest kõnelejast. Kaheses süsteemis kasutatakse *see*'d kõneleja lähedal ning *too*'d kõnelejast ja tema vestluspartnerist kaugel asuvatele referentidele viitamisel. Sealjuures on oluline märkida, et *too* on kaugele ruumi ankurdatud tugevamini kui *see* lähedale ruumi (Reile 2019, Reile *et al.* 2020). See tähendab, et kaheses süsteemis on *see* kasutamine ruumis viitamisel vabam kui *too* kasutamine.

Demonstratiivadverbid jagunevad kasutuselt demonstratiivpronoomenitega sarnaselt. *Siia-siin-siit* seeria adverbe kasutatakse kõneleja lähedal olevale asukohale viitamisel ja *sinna-seal-sealt* seeria adverbe kõnelejast kaugel olevale asukohale viitamisel. Sageli lisatakse mõlemas süsteemis adverbid viitavas lauses pronoomeni juurde, et referenti ja selle asukohta täpsemalt määratleda. Kui mõlema seeria demonstratiivadverbid kombineeruvad nii üheses kui kaheses süsteemis demonstratiivpronoomeniga *see*, siis lähedale viitava seeria demonstratiivadverbide (*siia-siin-siit*) kombineerumine kaheses süsteemis demonstratiivpronoomeniga *too* on harv ja pigem kõnelejast sõltuv (Reile 2016).

Kui referendi kaugus mõjutab eesti keele demonstratiivide valikut (nt kas kasutada viitamisel demonstratiivadverbi *siit* või *sealt*), siis referendi visuaalne esilduvus (teistest referentidest keerulisem eristatavus) näib eesti keeles mõjutavat demonstratiivide kasutust. See tähendab, et referendi visuaalse esilduvuse mõju ei väljendu mitte niivõrd demonstratiivi valikul, vaid pigem demonstratiivide kasutusel üldisemalt. Reile (2016) tõi välja suundumuse, et visuaalselt mitteesilduvale ja kaugele referendile viidates alustatakse viitavat lauset demonstratiivadverbiga

seal, millele lisatakse referenti kirjeldava info. Kuna eesti keeles tuuakse lause algusesse *see*, millele kõneleja soovib tähelepanu juhtida ning rõhutada (Lindström 2005), saab oletada, et demonstratiivadverbi *seal* kasutus lause alguses annab kuulaja jaoks märku, et tegemist on visuaalselt raskesti leitava referendiga ning kuulaja peaks olema kõneleja suhtes eriti tähelepanelik (Reile 2016).

Testisime referendi visuaalse esilduvuse ja kauguse mõju demonstratiivide kasutusele tõlgenduskatsega, võrreldes omavahel ka Lõuna-Eesti ja Põhja-Eesti päritolu katses osalejate vastuseid (Reile, Averin & Põldver 2020). Selle sama tõlgenduskatse tulemusi võrdleme käesolevas artiklis esitatavate hinnangukatse tulemustega. Enne hinnangukatse meetodi esitamist toome lühikese ülevaate tõlgenduskatse ülesehitusest ja selle tulemustest.

Tõlgenduskatses näidati osalejatele arvutiekraanil stiimulpilti, millel oli kolm referenti (klotsid). Sellal kui nad pilti vaatasid, kuulsid nad kõrvaklappidest juhust „võtta“ pildil olevalt laualt üks referentidest. Kuuldud laused sisaldasid demonstratiive erinevates demonstratiivpronoomenite ja -adverbide kombinatsioonides (nt *Võta see klots seal* või *Võta too klots siit*). Kui katses osaleja oli otsusele jõudnud, milline referent valida, pidi ta hiirega vastava referendi peal klõpsama. Kui aga tundus, et kuuldud lause ja nähtud pilt omavahel üldse kokku ei lähe, sai valida vastust „Ei tea“. Kauguse tingimuse puhul varieeriti kolme referendi asukohta pildil (vt Joonis 1 meetodi peatükis), visuaalse esilduvuse tingimuse puhul olid referendid grupeeritud nii, et üks neist oli visuaalselt paremini eristatav kui teised kaks (vt Joonis 2 meetodi peatükis; meetodi täielik kirjeldus on esitatud Reile, Averin & Põldver 2020).

Lisaks referendi kaugusele ja visuaalsele esilduvusele varieerisime ka demonstratiivadverbi asukohta lauses. Reile (2016) uuringule tuginedes eeldasime, et visuaalse esilduvuse tingimuses valitakse visuaalselt mitteesilduv referent siis, kui kuuldakse lauset, kus demonstratiivadverb eelneb demonstratiivpronoomenile (nt *Võta seal see klots*), ning visuaalselt esilduv referent valitakse siis, kui demonstratiivadverb järgneb demonstratiivpronoomenile (nt *Võta see klots seal*).

Tulemustest selgus, et referendi kaugusel on mõju demonstratiivi tõlgendusele: kui kuuldi kaugele viitavaid demonstratiive (nt *too seal*), valiti pigem kaugemaid referente, ning kui kuuldi lähedale viitavaid demonstratiive (nt *see siit*), valiti pigem lähedal olevaid referente. Ouline on veel märkida, et ilmnes ka suhtelise kauguse mõju – kui referent

asus lähedal ruumis, kuid oli oma paiknemise poolest kolmest referendist kõige kaugem, valiti kaugele viitavate demonstratiivide korral just see referent.

Visuaalse esilduvuse tingimuse puhul ei õnnestunud Reile (2016) saadud tulemustele kinnitust leida. See, kas kuulnud lause algas demonstratiivadverbi või demonstratiivpronoomeniga, ei osutunud referendi valikul statistiliselt oluliseks (Reile, Averin & Pöldver 2020). Märkimisväärne on, et lausete *Võta see klots siit* ja *Võta too klots siit* korral valisid katses osalejad alati oluliselt rohkem visuaalselt esilduva ehk referentide grupis eespool oleva referendi sõltumata sellest, millise pildiga oli tegu, mis oli vastaja päritolu ning milline oli kuulnud lause sõnajärg. Lausete *Võta see klots sealt* ja *Võta too klots sealt* korral tõstis aga klotside grupi kaugemal paiknemine visuaalselt mitteesilduva ehk klotside grupis tagapool asuva referendi valiku tõenäosust. Selline tulemus näitab, et pigem on tegu referentide suhtelise kauguse mõju kui visuaalse esilduvuse mõjuga.

Tõlgenduskatse mõlema tingimuse puhul osutus referendi valiku ennustamisel ehk demonstratiivide tõlgendamisel oluliseks teguriks ka katses osaleja kuulumine kas Põhja-Eesti (PE) või Lõuna-Eesti (LE) päritolu gruppi. Kauguse tingimuse puhul suurendas LE päritolu keskmise ja/või kaugema referendi valiku tõenäosust, kui kuulnud lauseteks olid *Võta see klots sealt*, *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt*. Visuaalse esilduvuse tingimuse puhul osutus päritolu oluliseks lause *Võta too klots sealt* korral koosmõjus pildiga – kui referentide grupp asus lähedal ning vastajaks oli LE päritolu inimene, siis see suurendas mitteesilduva ehk kaugema referendi valikut võrrelduna olukorraga, kus vastajaks oli PE päritolu inimene ning referentide grupp asus kaugel. Oluline on märkida, et kauguse tingimuse puhul osutus päritolu tugevamaks selgitavaks teguriks kui visuaalse esilduvuse tingimuse puhul.

Käesolevas artiklis ongi üks põhiküsimusi, kui tõenäoliseks hindavad demonstratiivide kombinatsioonide kasutamist Põhja- ja Lõuna-Eesti murdealalt pärit inimesed ja kui hästi peegeldab keelekasutaja arvamus mingi keeleüksuse kasutamise kohta selle sama keeleüksuse tõlgendust sarnases olukorras. Vastavalt demonstratiivide kasutamise seaduspärasustele ning Põhja- ja Lõuna-Eesti murdealal kõneldava keele erisustele püstitame järgmise hüpoteesi: Lõuna-Eestist pärit katses osalejad hindavad *too*’d sisaldavaid lauseid tõenäolisemalt kasutatavaks kui Põhja-Eestist pärit katses osalejad.

Eeldades, et keelekasutajate hinnangud kasutatavatele lausetele peegeldavad tõlgenduskatse tulemusi, ootame, et sarnaselt tõlgenduskatse tulemustega on referendi kaugusel deiktilisest nullpunktist oluline roll demonstratiive sisaldavate lausete kasutamise tõenäosuse hindamises. Mida kaugem on referent, seda vähem tõenäoliselt peetakse lähedale viitavate demonstratiividega lausete (*Võta see/too klots siit*) kasutamist ja vastupidi. Samuti ootame, et sarnaselt tõlgenduskatse tulemustega ei ole referendi visuaalsel esilduvusel mõju demonstratiive sisaldavate lausete kasutamise tõenäosuse hindamisele.

4. Meetod: hinnangukatse ülesehitus

Artiklis analüüsitud andmestik on pärit tõlgenduskatse (Reile, Averin & Põldver 2020) järel läbi viidud hinnangukatsest. Sarnaselt tõlgenduskatsega mõõtsime hinnangukatses referendi kauguse (vt Joonis 1) ja visuaalse esilduvuse (vt Joonis 2) mõju demonstratiivide kasutamise tõenäosuse hindamisele.

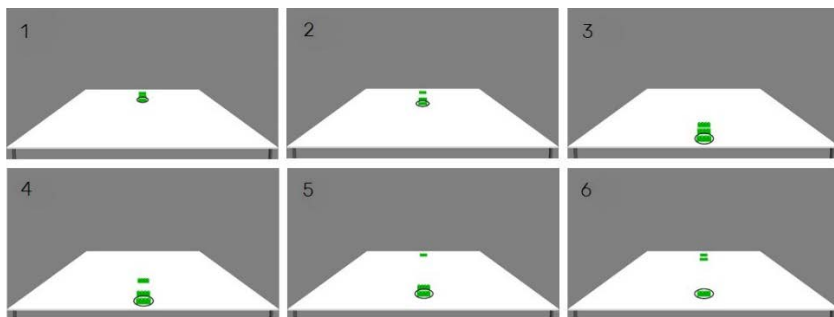
Hinnangukatses esitasime osalejatele samad pildid, mida kasutasime tõlgenduskatses ning kus ringiga oli märgitud referent, mille suhtes pidi katses osaleja hindama, kui tõenäoliselt ta üht või teist katses kuuldud lauset ise sellele referendile viidates kasutaks. Pildi all oli välja toodud kõik kümme katses kuuldud lauset. Lapsed olid järgmised.

- 1) Võta see klots.
- 2) Võta see klots siit.
- 3) Võta siit see klots.
- 4) Võta see klots sealt.
- 5) Võta sealt see klots.
- 6) Võta too klots.
- 7) Võta too klots siit.
- 8) Võta siit too klots.
- 9) Võta too klots sealt.
- 10) Võta sealt too klots.

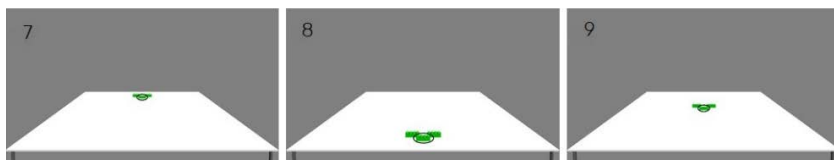
Osalejatel paluti hinnata, kui suure tõenäosusega nad ise ütleksid referendile viitamisel etteantud lauseid. Hinnangukatse alguses esitati osalejatele järgmine juhispild: *Siin ankeedis küsin teie isiklikku hinnangut, kui suure tõenäosusega te ise kasutaksite katses kuuldud lauseid objektidele osutamisel. Esitatud on samad pildid ja lapsed, mis katses.*

Õigeid ja valesid vastuseid selles küsimustikus pole. Mind huvitab teie arvamus. Hinnangut andes võrrelge omavahel lauseid ja esitatud pilti.

Iga pildi kohal oli järgmine juhised (vt näidispilte Joonisel 1 ja 2): *Palun hinnake, kui suure tõenäosusega kasutaksite üht või teist lauset all olevast kümnest lausest, kui palute võtta laual olevat ringiga märgitud klotsi.*

Joonis 1. Kauguse stiimuli piltide näited hinnangukatses. Vastajad nägid iga pilti kolm korda nii, et igal korral oli ring tõmmatud ümber tagumise, keskmise või eesmise klotsi.

Joonis 2. Visuaalse esilduvuse stiimuli piltide näited hinnangukatses. Vastajad nägid iga pilti kolm korda nii, et igal korral oli ring tõmmatud ümber vasakpoolse, keskmise või parempoolse klotsi.

Hinnangud koguti viiesel skaalal: 1 – kindlasti ei ütleks; 2 – pigem ei ütleks; 3 – võib-olla ütleksin; 4 – pigem ütleksin; 5 – kindlasti ütleksin.

Hinnangukatses oli kokku 31 küsimust,⁷ millest viimased kaks olid vabateksti vastusega küsimused: *Kas ja millal kasutate näitavat asesõna*

⁷ Mõlemas katses oli kauguse tingimuse puhul lisaks kolme referendiga piltidele veel kaks ühe referendiga pilti. Tõlgenduskatses klõpsati üksikul referendil alati kuulnud lausest olenemata, mistõttu me selle pildi andmeid tõlgenduskatse analüüsi ei kaasanud. Kuna võrdleme käesolevas artiklis hinnangukatse tulemusi tõlgenduskatse tulemustega, siis jätsime ühe referendiga pildid võrdlusaluse puuduse ja artikli mahupiirangu tõttu ka hinnangukatse analüüsist välja.

SEE? ning *Kas ja millal kasutate näitavat asesõna TOO?* Hinnangukatse tegemiseks ei olnud aeg piiratud.

Hinnangukatset tegid 60 inimest (keskmine vanus 29,7 aastat, SD = 6,5 aastat) küsitlusplatvormil Kaemus, 30 neist olid pärit Põhja-Eestist (PE) ja 30 Lõuna-Eestist (LE). Kuna PE gruppi oli kodeerimisvea tulemusel sattunud üks LE grupi osaleja, eemaldasime selle osaleja vastused, et analüüsil saadud andmeid oleks võimalik tõlgenduskatse tulemustega võrrelda. Analüüsisime 59 inimese vastuseid (keskmine vanus 31,1 aastat, SD = 7,5 aastat), 29 Põhja-Eestist ja 30 Lõuna-Eestist.

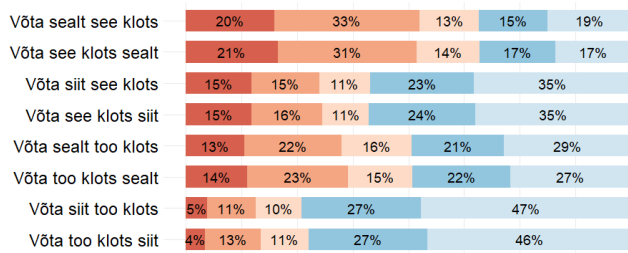
5. Analüüs ja tulemused

Kuna tõlgenduskatse analüüsil kaasasime ainult demonstratiiv-pronoomenit ja demonstratiivadverbi sisaldavad laused, analüüsisime võrreldavuse eesmärgil ka hinnangukatse puhul ainult lauseid, mis sisaldavad demonstratiivide kombinatsioone. Andmete esmane analüüs näitas, et samu demonstratiive sisaldavate, kuid eri sõnajärgjega lausete korral on hinnangute jaotus hinnangukatse mõlema tingimuse puhul väga sarnane (vt Joonis 3). Seetõttu võtsime sellised laused vastavalt demonstratiividele kokku. Nii jäi lause tunnusesse neli tasandit: *võta see klots siit*; *võta see klots sealt*, *võta too klots siit* ja *võta too klots sealt*.

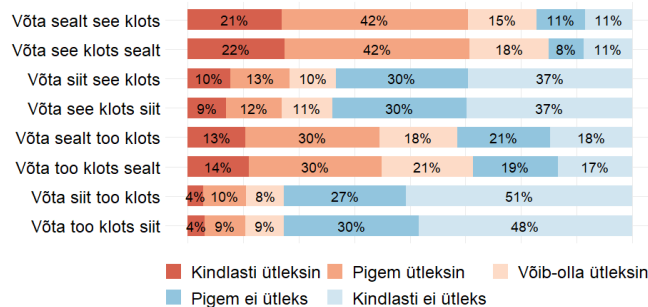
Analüüsis kasutasime binomiaalse logistilise regressiooni segamudeleid, et arvestada ka indiviidi mõju vastustele. Otsustasime binomiaalse regressiooni kasuks ordinaalse regressiooni asemel, sest täidetud ei olnud paralleelsuse nõue, mida ordinaalne regressioon eeldab. Seetõttu ei olnud võimalik määrata üheseid kordajaid, mis kirjeldaksid mudelis selgitavate ja uuritava tunnuse erinevate tasemete vahelist suhet (Fullerton 2009).

Binomiaalse logistilise regressiooni läbiviimiseks grupeerisime uuritava tunnuse vastused järgmiselt: „Ei ütleks“ gruppi kodeerisime vastused „Kindlasti ei ütleks“ ja „Pigem ei ütleks“ ning „Ütleksin“ gruppi kodeerisime vastused „Võib-olla ütleksin“, „Pigem ütleksin“ ja „Kindlasti ütleksin“. Mudelid ennustavad vastuse „Ütleksin“ esinemist võrrelduna vastuse „Ei ütleks“ esinemisega.

a) Kauguse tingimus

b) Visuaalse esilduvuse tingimus

Joonis 3. Hinnangute proportsionaalne jaotus vastavalt lausetele kauguse ja visuaalse esilduvuse tingimuse puhul.

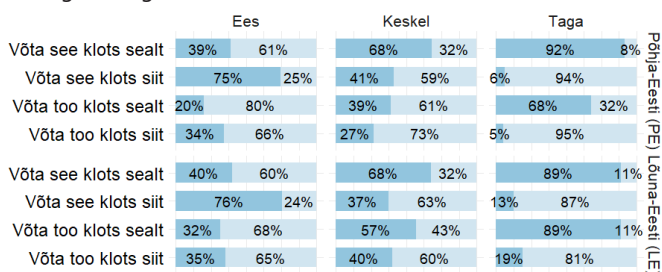
Mudelitega koos esitame šansside suhte 95% usaldusvahemikuga. Šansside suhe näitab, kui suur on mingi sündmuse toimumise võimalikkus jagatuna selle sündmuse toimumise võimalikkusega mingis teises tingimuses. Näiteks, kui mingi sündmuse toimumise tõenäosus on 0,75, siis selle mittetoimumise tõenäosus on $1 - 0,75 = 0,25$ ning selle toimumise šanss on $0,75 / 0,25 = 3$. Kui selle sama sündmuse toimumise šanss on mingis teises tingimuses näiteks 2,5, siis on šansside suhe vastavalt $3 / 2,5 = 1,2$. Seega šansside suhe mingi sündmuse toimumiseks ühe tingimuse puhul võrrelduna teise tingimusega on 1,2 korda suurem esimese tingimuse kasuks (Agresti & Finlay 2009: 235–236). 95% usaldusvahemik näitab šansside suhte täpsust. Lai usaldusvahemik viitab ebatäpsele ning kitsas usaldusvahemik täpsele šansside suhtele. Kui usaldusvahemik sisaldab arvu 1 (nt 0,26–1,20), siis ei ole šansside suhte statistiliselt oluline (Szumilas 2010).

Andmeid analüüsisime R tarkvarapaketi versioon R-4.1.2 (R Core Team 2021) abil, kasutades RStudio Desktop versiooni. Kasutasime pakette 1) lme4 (Bates *et al.* 2015) binomiaalsete logistiliste sega-

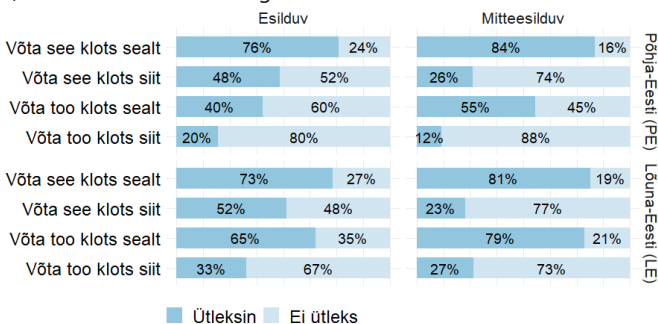
modelite ehitamiseks, 2) sjPlot (Lüdecke 2021) šansside suhte ja usaldusvahemike arvutamiseks, 3) dplyr (Wickham *et al.* 2021) andmetötluseks, 4) ggplot2 (Wickham 2016) andmete visualiseerimiseks ja 5) Hmisc (Harrell Jr 2021) mudelite selgitusvõime hindamiseks.

Koguandmestiku põhjal on näha, et nii Lõuna-Eestist (LE) kui ka Põhja-Eestist (PE) pärit osalejate hinnangud jaotusid sarnaselt vastavalt lausele ja viidatavale referendile (vt Joonis 4), kuid teatavaid erisusi siiski on.

a) Kauguse tingimus

b) Visuaalse esilduvuse tingimus

Joonis 4. Hinnangute proportsionaalne jaotus vastavalt lausetele, katse tingimusele, viidatavale referendile ja vastamisgruupile.

Kauguse tingimuse puhul on näha, et hinnangute suund on mõlemas vastajate grupis sama – eesmise klotsi puhul valiti lause *Võta see klots siit* korral vastuseks „Ütleksin“; tagumise klotsi korral peeti pigem tõenäoliselt, et öeldaks lauseid *Võta too klots sealt* ja *Võta see klots sealt*. Keskmise klotsi puhul peeti kõige võimalikumaks lause *Võta see klots sealt* kasutamist. Samas on teatud juhtudel LE grupis „Ütleksin“ vastuste protsent suurem, näiteks siis, kui tegemist on tagumise klotsiga ning hinnata tuleb lauset *Võta too klots sealt*.

Visuaalse esilduvuse tingimuse korral on kahe päritolu grupi vahel erisused selgemad. Mitteesilduvale ning samas ka kaugemal asuvale klotsile viitamisel pidasid mõlemasse päritolugruppi kuuluvad vastajad kõige tõenäolisemaks, et nad kasutaksid lauseid, mis sisaldavad demonstratiivi *sealt*. Esilduvale ning nullpunktile lähemal olevale klotsile viitamisel hinnangud kahe grupi vahel lahknevad. Kui LE päritolu katses osalejad peaks enam-vähem sama tõenäoliseks, et nad kasutavad nii lauset *Võta see klots sealt* kui ka *Võta too klots sealt*, siis PE päritolu vastajad hindasid lause *Võta see klots sealt* kasutamist märkimisväärselt tõenäolisemaks kui lause *Võta too klots sealt* puhul. Seega tuleb erisus sisse demonstratiivi *too* põhjal.

Täpsemaks analüüsiks koostasime kihitatud ehk vastavalt mingile grupeerivale tunnusele jagatud andmete pealt binomiaalsed segamudelid. Andmed kihitasime katsetingimuse ja lause järgi, st analüüsisime eraldi kauguse ja visuaalse esilduvuse tingimuse puhul antud vastuseid, arvestades samal ajal ka, millise lause kohta hinnang anti. Mudelitesse kaasatud tunnused oleme välja toonud Tabelis 1. Visuaalse esilduvuse tingimuses testisime sarnaselt tõlgenduskatsega ka hinnangukatsetes lisaks teistele teguritele veel sõnajärje mõju – kas demonstratiivadverbiga algavad laused hinnatakse visuaalselt mitteesilduvate referentide korral tõenäolisemalt kasutatavaks kui demonstratiivpronoomenitega algavad laused.

Kasutasime mudelite ehitamisel sammhaaval tunnuste lisamise protseduuri, jättes lõplikest mudelitest välja need tunnused, mis ei parandanud mudelite selgitusvõimet ning osutasid hinnangu ennustamisel statistiliselt ebaolulisteks. Parimad mudelid iga hinnatava lause ja katse tingimuse kohta oleme välja toonud tabeli kujul *Open science framework*'is (<https://osf.io/xtbe4/>), kus esitame tunnuse kordaja, šansside suhte koos 95% usaldusvahemiku ning statistilise olulisusega. Artikli tekstis esitame mudelite ennustatud hinnangute tõenäosused joonise kujul, et tulemused oleksid paremini jälgitavad. Kuna mudelid annavad statistilise olulisuse taustkategoriaga võrreldes, tegime pärast analüüsi ka Tukey testi, et teha kindlaks, millised selgitavate tunnuste tasemed mängivad interaktsioonide korral olulist rolli.

Tabel 1. Mudelitesse kaasatud tunnused.

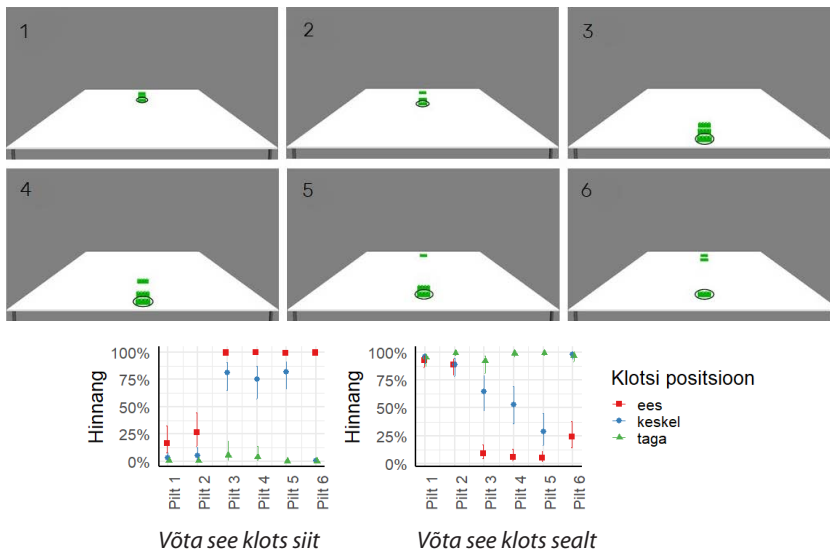
<i>Uuritav tunnus</i>	<i>Kategooria</i>
<i>Hinnang</i>	Ei ütleks (taustkategooria) Ütleksin
<i>Selgitavad tunnused</i>	<i>Tunnuse tasemed</i>
Kauguse tingimus	
Päritolu	Põhja-Eesti (PE) (taustkategooria) Lõuna-Eesti (LE)
Klotsi ehk viidatava referendi positsioon laual	ees (taustkategooria) keskel taga
Nähtud pilt	Pilt 1 – kõik klotsid laua tagaservas (taustkategooria) Pilt 2 – kõik klotsid laua tagaservas, kuid lähemal kui Pilt1 korral Pilt 3 – kõik klotsid laua eesservas Pilt 4 – kõik klotsid laua eesservas, kuid tagumine klots on rohkem tagapool Pilt 5 – kaks klotsi laua eesservas ja üks klots laua tagaservas Pilt 6 – üks klots laua eesservas ja kaks klotsi laua tagaservas
Esilduvuse tingimus	
Päritolu	Põhja-Eesti (PE) (taustkategooria) Lõuna-Eesti (LE)
Klotsi ehk viidatava referendi positsioon laual	esilduv (taustkategooria) mitteesilduv
Nähtud pilt	Pilt 7 – kõik klotsid grupeeritud laua tagaserva (taustkategooria) Pilt 8 – kõik klotsid grupeeritud laua eesserva Pilt 9 – kõik klotsid grupeeritud laua tagumises pooles, kuid lähemal kui Pilt 7 puhul
Sõnajärg	Adverb-Pronoomen (taustkategooria) Pronoomen-Adverb

5.1. Tulemused kauguse tingimuse puhul

5.1.1. Lausetee Võta see klots siit ja Võta see klots sealt tulemused

Päritolu tunnus kummagi lause ütlemise või mitteütlemise ennustamisel oluliseks ei osutunud ning mudeli selgitusvõimet ei parandanud ja seega seda lõplikesse mudelitesse ei kaasatud.

Mõlema lause korral osutus oluliseks klotsi positsioon koosmõjus nähtud pildiga, kuid mõju lausetee ütlemise või mitteütlemise ennustamisel on vastavalt klotsi positsioonile ja nähtud pildile lausetee puhul vastassuunaline (vt Joonis 5). Lause *Võta see klots siit* korral suureneb lause ütlemise tõenäosus eesmise ja keskmise klotsi korral, kui need kaks klotsi asuvad laua eesmises servas (pildid 3–5), võrreldes olukorraga, kus eesmine ja/või keskmine klots asuvad laua tagaservas (Tukey testi järgi $p < 0,001$). Eriti ilmekas on see keskmise klotsi puhul piltidel 1, 2 ja 6, kus lause *Võta see klots siit* ütlemise tõenäosus langeb drastiliselt võrreldes piltidega 3–5 (Tukey testi järgi $p < 0,001$).

Joonis 5. Binomiaalse logistilise regressiooni segamudelite ennustatud tõenäosused kauguse tingimuse puhul. Mudelid on kohandatud klotsi positsioonile, nähtud pildile ja nende koosmõjule.

Ka tagumise klotsi korral on näha hinnangute tõenäosuse väikest kasvu piltidel 3 ja 4, kus klotsid asuvad deiktalisele nullpunktile pigem lähedal, võrrelduna piltidega 1 ja 2 ning 5 ja 6, kuid see kasv ei ole hüppeline nagu eesmise ja keskmise klotsi puhul ning jääb vastuse „Ei ütleks“ poolele (muutus on Tukey testi järgi siiski statistiliselt oluline $p < 0,05$).

Lause *Võta see klots sealt* puhul on piltidel 1 ja 2 lause ütlemise tõenäosus suur kõikide klotside korral. Piltidel 3–6 on aga eesmise klotsi korral *Võta see klots sealt* ütlemise tõenäosus väiksem kui keskmise ja tagumise klotsi puhul. Omaette huvitav on pildi mõju keskmisele klotsile – mida kaugemal ja selgemalt eristatav on tagumine klots, seda väiksemaks muutub tõenäosus keskmise klotsi puhul lauset *Võta see klots sealt* ütelda (Tukey testi järgi on nt piltide 3 ja 5 korral ning keskmise klotsi puhul lause ütlemise tõenäosuse erinevus statistiliselt oluline $p < 0,001$).

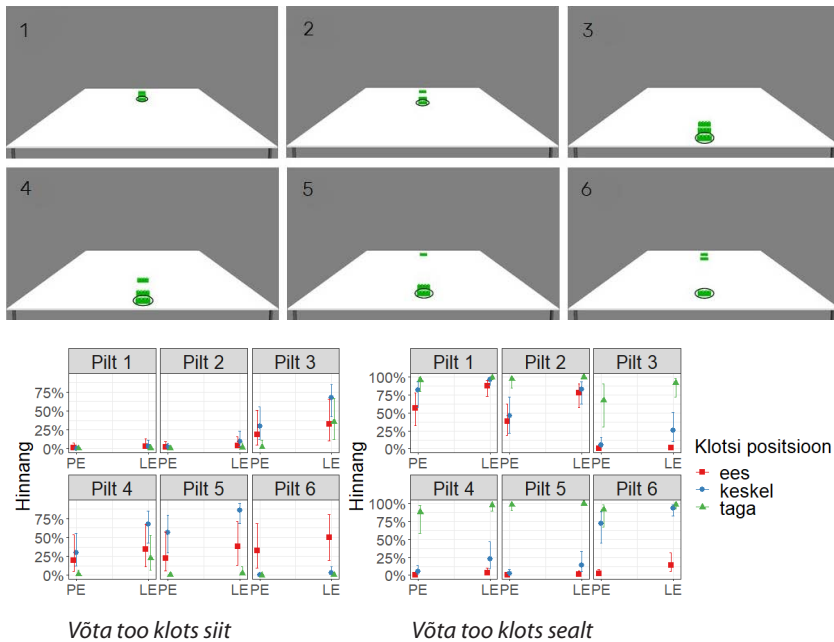
5.1.2. Lausetel *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt* tulemused

Lausetel *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt* puhul osutus päritolu oluliseks tunnuseks. Oluline on siinkohal märkida, et kui lause *Võta too klots siit* puhul on päritolu mõju statistiliselt oluline koosmõjus klotsi positsiooniga, siis lause *Võta too klots sealt* korral tuleb päritolu efekt välja peamõjuna.

Lõuna-Eestist (LE) pärit vastajad ütleksid *Võta too klots siit* tõenäolisemalt kui Põhja-Eestist (PE) pärit vastajad siis, kui tegemist on kõige tagumise klotsiga (Tukey testi järgi $p < 0,001$).

Klotsi positsiooni ja pildi koosmõju korral on huvitav keskmise klotsi mõju piltidel 3–5, kus lause *Võta too klots siit* ütlemise tõenäosus kasvab keskmise klotsi korral teiste piltidega võrreldes märgatavalt mõlemas päritolugrupis. Selline tendents annab tunnistust, et kui demonstratiivadverb määratleb referentide grupi, siis demonstratiivpronoomen defineerib referendi selles grupis. Oluline on veel, et kuigi LE grupis tundub mõju määr olevat piltidel 3–5 keskmise klotsi korral suurem kui PE grupis, siis Tukey test statistiliselt olulist erinevust keskmise klotsi puhul kahe grupi vahel ei näita ($p > 0,05$). Tukey testiga mõõdetud mitteolulisus tuleneb tõenäoliselt sellest, et päritolu ja klotsi positsiooni koosmõju efekti hinnatakse üle kõikide piltide ning kuna

piltidel 1, 2 ja 6 ei ole gruppide vahel keskmise klotsi korral hinnangud erinevad, tasandab see ka piltidelt 3–4 tulenevad erisused. Teisalt näitab Tukey test statistiliselt olulist erinevust tagumise klotsi puhul kahe grupi vahel ($p < 0,001$), mis viitab asjaolule, et LE grupi vastajate jaoks tähis-*tab too* kindlamalt nullpunktist kaugemat referenti kui PE vastajatele.

Joonis 6. Binomiaalse logistilise regressiooni segamudelite ennustatud tõenäosused kauguse tingimuse puhul. Mudelid on kohandatud klotsi positsioonile, nähtud pildile ja vastajate päritolule ning nende koosmõjule.

Lause *Võta too klots sealt* ütlemist hindab LE grupp tõenäolisemaks kui PE grupp. Klotsi positsiooni ja pildi koosmõjul on näha, et kui kõik klotsid asuvad laua tagaservas (pildid 1 ja 2), hinnatakse kõige eesmise klotsi korral lause *Võta too klots sealt* ütlemist pigem tõenäolisemaks, kuid eesmise klotsi laua eesservas paiknemise korral pigem mitte-tõenäolisemaks. Mida lähemal on eesmine klots laua servale, seda väiksem on tõenäosus lause *Võta too klots sealt* ütlemiseks.

Kui lausete *Võta see klots siit* ja *Võta see klots sealt* ütlemise tõenäosuse hindamisel vastaja päritolu oluliseks ei osutunud, siis lausete *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt* korral küll. Lisaks ilmnes

huvitav tendents lausete puhul, kus demonstratiivid tekitasid oma tähenduselt vastuolu, eelkõige juhul, kui kaugele viitav demonstratiivpronomen *too* esines koos lähedale viitava demonstratiivadverbiga *siit*. Selle kombinatsiooni puhul ilmnes kõige selgemalt, kuidas kõigepealt defineeritakse referentide grupp (eesmised klotsid) ning seejärel valitakse neist vastavalt kauguskontrastile kõige sobivam referent (tagumine klots). Lause *Võta see klots sealt* korral ei tundu aga demonstratiivpronomeni tähendusel nii tugev eristav roll olevat. Kui kaks klotsi asusid kaugel (vt pilt 6), siis hinnati mõlema klotsi korral lause *Võta see klots sealt* ütleamise tõenäosus kõrgeks ning hinnangud klotside vahel statistiliselt oluliselt ei erinenud.

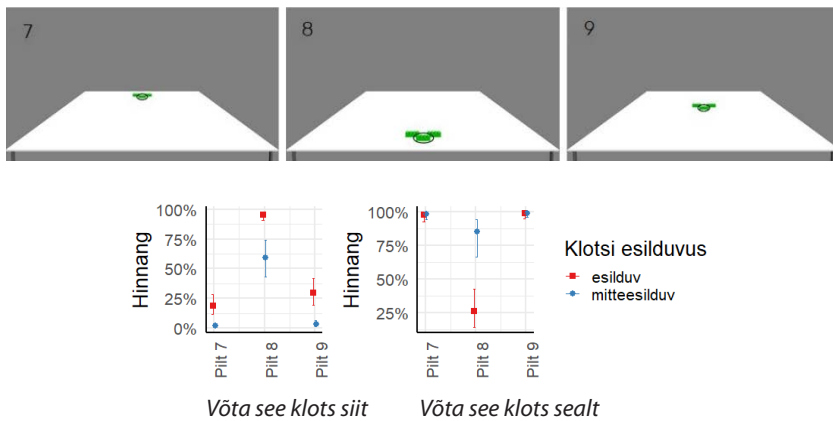
5.2. Tulemused visuaalse esilduvuse tingimuse puhul

5.2.1. Lausete *Võta see klots siit ja Võta see klots sealt* tulemused

Lausete *Võta see klots siit* ja *Võta see klots sealt* puhul vastaja päritolu ja sõnajärg vastava lause ütleamise või mitteütlemise ennustamisel mudelite selgitusvõimet ei parandanud ning seetõttu neid mudelisse ei kaasatud.

Lause *Võta see klots siit* puhul vähendab klotsi visuaalne mitte-esilduvus lause ütleamise tõenäosust, võrreldes olukorraga, kus klots on visuaalselt esilduv. Näha on ka pildi mõju – pilt 8, kus klotside grupp asub laua eesservas, suurendab lause ütleamise tõenäosust, võrreldes piltidega 7 ja 9, kus klotside grupp asub laua tagaservas.

Lause *Võta see klots sealt* puhul on oluline nähtud pildi ja klotsi esilduvuse koosmõju. Kui piltide 7 ja 9 puhul hinnatakse lause ütleamise tõenäosust ühtmoodi kõrgeks nii esilduva kui mitteesilduva klotsi puhul, siis pildi 8 puhul on klotsi esilduvuse eristus statistiliselt oluline (Tukey testi järgi $p < 0,0001$). Mitteesilduva klotsi puhul lause ütleamise tõenäosus suureneb ning esilduva klotsi puhul väheneb. Oluline on siinkohal märkida, et pildi 8 korral on esilduva klotsi puhul lause ütleamise tõenäosus oluliselt väiksem kui piltide 7 ja 9 korral, viidates siin pigem kauguse kui visuaalse esilduvuse või mitteesilduvuse mõjule.

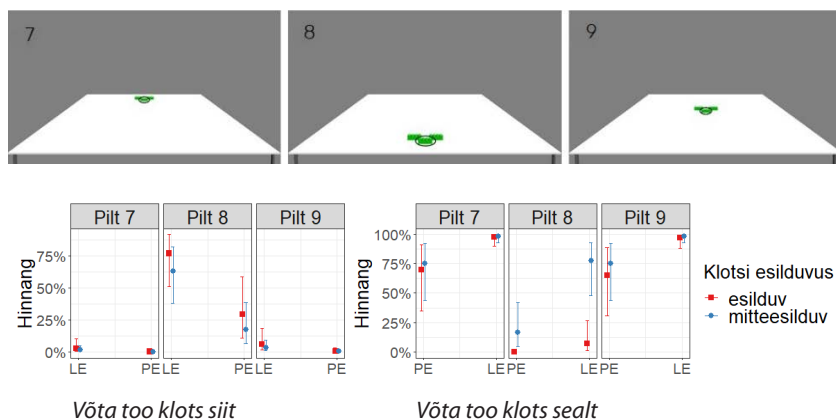
Joonis 7. Binomiaalse logistilise regressiooni segamudelite ennustatud tõenäosused visuaalse esilduvuse puhul. Mudelid on kohandatud klotsi visuaalsele esilduvusele, nähtud pildile ja nende koosmõjule.

5.2.2. Lausete *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt* tulemused

Lausete *Võta too klots siit* ja *Võta too klots sealt* puhul sõnajärg vastava lause ütlemise või mitteütlemise ennustamisel mudelite selgitusvõimet ei parandanud ja seetõttu seda lõplikesse mudelitesse ei kaasatud. Olulisteks tunnusteks osutusid klotsi visuaalne esilduvus, nähtud pilt ning vastaja päritolu.

Mõlema lause korral suurendab vastaja kuulumine LE gruppi lause ütlemise tõenäosust PE gruppi kuulumisega võrreldes. Lisaks vastaja päritolule, on lause *Võta too klots siit* ütlemise või mitteütlemise ennustamisel oluline ka nähtud pilt. Pilt 8, kus klotside grupp asus laua eeservas, suurendab lause *Võta see klots siit* ütlemise tõenäosust, võrreldes piltidega 7 ja 9, kus klotside grupp asus laua tagaservas.

Lause *Võta too klots sealt* korral osutusid lisaks päritolu tunnusele oluliseks ka klotsi esilduvus koosmõjus nähtud pildiga. Klotsi visuaalne esilduvus või mitteesilduvus osutus oluliseks ainult pildi 8 puhul, kus mitteesilduva klotsi korral suurenes tõenäosus lause *Võta too klots sealt* ütlemiseks võrreldes esilduva klotsiga (Tukey testi järgi on $p < 0,001$). Piltide 7 ja 9 korral klotsi visuaalsel esilduvusel statistiliselt eristavat efekti ei olnud (Tukey testi järgi $p > 0,05$ mõlemal pildil).

Joonis 8. Binomiaalse logistilise regressiooni segamudelite ennustatud tõenäosused visuaalse esilduvuse puhul. Mudelid on kohandatud vastaja päritolule, klotsi visuaalsele esilduvusele ja nähtud pildile ja nende koosmõjule.

Visuaalse esilduvuse tingimuses ei olnud sõnajärjel demonstratiive sisaldavate lausete ütlemlisel statistiliselt olulist efekti, nagu oleks võinud oodata varasemate uuringute tulemustest, kus visuaalselt mitteesilduva referendi korral asus demonstratiivadverb viitefraasis esimesel kohal (Reile 2016). Samuti ei eelistata visuaalselt esilduva või mitteesilduva referendi korral järjekindlalt üht demonstratiivpronoomenite fraasi teisele. Pigem peegeldavad saadud tulemused kauguse tingimuse tulemusi. Deiktilisele nullpunktile lähedal olevate referentide korral hinnatakse demonstratiivadverbi *siit* sisaldavate lausete ütlemlist tõenäolisemaks kui *siis*, kui referendid asusid deiktilisest nullpunktist kaugel. *Sealt* sisaldavate lausete ütlemlist peeti tõenäolisemaks aga juhul, kui referendid asusid deiktilisest nullpunktist kaugel. Kuigi vastaja päritolu ja klotsi esilduvuse koosmõju ei osutunud statistiliselt oluliseks ning seega lõppmudelisse ei kaasatud, on pilt 8 puhul (kus klotside grupp asus laua eesservas) näha, et LE päritolu vastajate jaoks on lause *Võta too klots sealt* ütlemline mitteesilduva ehk kaugema klotsi korral oluliselt tõenäolisem kui PE päritolu vastajate jaoks, andes seega tunnistust demonstratiivpronoomeni *too* erinevast tajust kahe grupi vahel.

6. Arutelu

Artiklis keskendusime kahe eesti keelt emakeelena kõneleva grupi hinnangutele eesti keele demonstratiivide kasutamisel. Uurisime, kas kahe grupi vahel tekib erisus *see*'d ja *too*'d sisaldavate lausete kasutamise tõenäosuse hindamisel ning kas ja kui suurel määral kattuvad hinnangukatse tulemused tõlgenduskatse tulemustega samade tingimuste korral. Me püstitasime hüpoteesi, et Lõuna-Eestist (LE) pärit katses osalejad hindavad *too*'d sisaldavaid lauseid tõenäolisemalt kasutatavaks kui Põhja-Eestist (PE) pärit katses osalejad. Lisaks oletasime, et kui tõlgenduskatse ja hinnangukatse tulemused kattuvad, siis referendi kaugus mängib olulist rolli lausete ütlemise või mitteütlemise hindamisel, kuid visuaalne esilduvus lausete ütlemise hinnanguid ei mõjuta.

Tulemused näitavad, et just *too*'d sisaldavate lausete puhul osutus päritolu statistiliselt oluliseks tunnuseks, mis kinnitab meie hüpoteesi. Kui vastaja oli LE päritolu, siis suurenes hinnangukatses *too*'d sisaldavate lausete ütlemise tõenäosus, seejuures erinevalt tõlgenduskatses osutus päriolu tunnus hinnangukatses oluliseks mõlema katsetingimuse – nii kauguse kui ka visuaalse esilduvuse tingimuse korral. Siit saab järeldada, et LE päritolu inimeste jaoks on *too* kasutamine loomulikum kui PE päritolu inimeste jaoks, mis peegeldab hästi ka tõika, et *too* kasutus on peaaegjalikult levinud lõunaeesti keele murdealal (vt nt Pajusalu *et al.* 2009). Huvitav on veel see, et kui lause *Võta too klots sealt* puhul selgitab päritolu tunnus mõlemas katsetingimuses hinnangut „Ütleksin“ peamõjuna, siis lause *Võta too klots siit* puhul on päritolu kauguse tingimuse puhul oluline koosmõjus referendi positsiooniga. LE päritolu inimesed hindasid lause *Võta too klots siit* ütlemise tõenäolisemaks kui PE päritolu inimesed just kõige tagumise klotsi puhul. See tähendab, et konstruktsiooni, kus pannakse kokku kaugele viitav demonstratiivpronoomen koos lähedale viitava demonstratiivadverbiga, hindavad LE päritolu inimesed seda tõenäolisemalt kasutatavaks juhul, kui referent, millele viidatakse, ei ole teistega võrreldes deiktilisele nullpunktile kõige lähemal. Sama tulemuse saime ka tõlgenduskatses (Reile, Averin & Pöldver 2020), kus lauset *Võta too klots siit* tõlgendades eelistasid LE päritolu osalejad võrreldes PE päritolu osalejatega tagumist või keskmist klotsi. Seega võib väita, et LE pärit inimeste jaoks grupeerib demonstratiivadverb kõigepealt piirkonna, kust referenti otsima peab, ning demonstratiivpronoomen märgib ära referendi, millele viidatakse.

Selline tulemus viitab kontrasti ning suhtelise kauguse mõjule, sest ka siis, kui kõik referendid asusid deiktilisele nullpunktile lähedal, eelistati tõlgenduskatses lause *Võta too klots siit* puhul pigem tagumist või keskmist klotsi ning ka hinnangukatses suurendas keskmine või tagumine klots lause *Võta too klots siit* ütlemise tõenäosust. Sarnast mõlema faktori, nii kontrasti kui ka suhtelise kauguse mõju on täheldatud ka itaalia keele demonstratiivide puhul (Bonfiglioli *et al.* 2009). Kontrastiivset olukorda demonstratiivide kasutusel on peetud nii oluliseks, et inglise keele puhul on lausa väidetud, et *that* omandab kaugule viitava tähenduse siis, kui seda eksplitsiitselt *this*'iga vastandatakse (Levinson 2004). Samas, vähemalt eesti keeles kontrastiivsest olukorrast ruumilises kontekstis üksi ei piisa, sest ruumiliselt vastanduvate demonstratiivide ilmnemiseks peavad ka referendid ise asetsema üksteisest mingis kauguses, mitte kõrvuti (vt nt Reile 2019). Teisalt ei saa ka ümber lükata peripersonaalse (piirkond inimese käeulatuses) ja ekstrapersonaalse (piirkond, mis jääb käeulatuses välja) ruumi mõju olulisust demonstratiivide valikul. Ka ilma kontrastiivse olukorrata, st on ainult üks referent, millele viidata, kasutatakse nt inglise ja hispaania ning võro ja eesti keeles käeulatuses ja käeulatuses väljas asuvatele referentidele viitamisel eri demonstratiivpronoomeneid. Seejuures on ülemineku- piirkond lähedale viitava demonstratiivi pealt kaugule viitava demonstratiivi peale enam-vähem samas kohas, kui on peri- ja ekstrapersonaalse ruumi üleminek. (Coventry *et al.* 2008, Reile *et al.* 2020)

Kui võrrelda tõlgenduskatse ja hinnangukatse tulemusi, siis kauguse tingimuse puhul leidub lisaks eelmainitule veel sarnasusi: kui referendid asusid nullpunktist kaugel, valiti kaugule viitavaid demonstratiive sisaldavate lausete korral tõlgenduskatses pigem kõige kaugemaid (ehk tagapool asuvaid) referente ja vastupidi (Reile, Averin & Pöldver 2020). Sarnased tulemused olid ka hinnangukatses, kus vastaja päritolu, referentide kaugus deiktilisest nullpunktist ning ka see, kuidas referent teiste referentide seas paiknes, ennustasid lausete ütlemise tõenäosust statistiliselt oluliselt. Kokkukõla tõlgendus- ja hinnangukatse tulemustes näitab taas kord, et ruumilises kontekstis on referendi kaugusel deiktilisest nullpunktist demonstratiivide tähendusel tugev selgitav jõud.

Visuaalse esilduvuse tingimuse tulemustes sellist kattuvust aga ei olnud. Tõsi, kummagi katse puhul ei osutunud sõnajärg statistiliselt oluliseks selgitavaks teguriks, kuid see oli ka ainus sarnasus. Kõige suuremaks erisuseks kahe katse vahel on see, et tõlgenduskatses saadud tulemustes lausete *Võta see klots siit* ja *Võta too klots siit* puhul ei

osutunud ükski referendi valikut selgitav tegur statistiliselt oluliseks. Kõik katsealused valisid oma päritolust või grupis olevate klotside kaugusest deiktulisest nullpunktist sõltumata pigem visuaalselt esilduva ehk eesmise referendi (Reile, Averin & Pöldver 2020). Hinnangukatses osutasid mõlema lause hinnangu „Ütleksin“ ennustamisel statistiliselt oluliseks referentide kaugus deiktulisest nullpunktist, referentide omavaheline paiknemine ning *too*’d sisaldavate lausete puhul ka katses osaleja päritolu. Samas on hinnangukatses vastuse „Ütleksin“ osakaal suhteliselt väike, küündides LE osalejate rühma vastustes kõige rohkem napilt üle poole, PE rühmas isegi mitte seda. Selline väikeseks hinnatud kasutamise tõenäosus ning selgitavate tegurite mitteoluliseks osutumine tõlgenduskatses viitab, et keerulises ruumilises kontekstis, kus referendid on üksteisega grupis koos, ei piisa referentide kindlaks määramiseks ainult demonstratiividest ning vaja oleks kasutada keerulisemaid ja semantiliselt laetumaid konstruktsioone. Sellegipoolest saame väita, et lause kasutamise hindamine on üks, kuid tõlgendamine teine asi. Näiteks kuigi LE päritolu inimesed arvasid, et nad lauset *Võta too klots siit* mingil määral ütleksid, polnud sama lause tõlgendamisel päritolu teguril enam rolli.

Nii kontrasti mõju esiletulek tõlgenduskatse ja hinnangukatse tulemustes kui ka juba varasemad produktsioonikatsed eesti keele demonstratiivide kasutamise kohta ruumis nii kontrastiivses (Reile *et al.* 2019) kui ka mittekontrastiivses olukorras (Reile *et al.* 2020) ühtivad Diesseli ja Coventry (2020) järeldusega, et kuigi kauguse mõju demonstratiivide valikule ei avaldu sentimeetri pealt, siis põhineb nende kasutus siiski meie kehalisel kogemusel ruumis erinevate objektide käsitlemisel. Tulemus, et kauguse tingimuse puhul kahe katse tulemused ühtisid, kuid visuaalse esilduvuse tingimuse puhul mitte, viitab sellele, et kaugus, olgu siis suhteline või peri- ja ekstrapersonaalse ruumijaotusega ühtiv, kuulub demonstratiivide kasutust selgitavate tegurite tuumikusse ning visuaalne esilduvus pigem perifeeriasse. Seda väidet toetavad ka keeltevahelised erinevused visuaalse esilduvuse või ligipääsetavuse teguri suhtes. Näiteks Jordaania kõneldava araabia keele variandis ja inglise keeles mõjutab visuaalne ligipääsetavus/esilduvus demonstratiivide valikut (Jarbou 2010; Coventry, Griffiths & Hamilton 2014), kuid hollandi keeles mängib see tegur pigem vähest rolli kui üldse (Maes & de Rooij 2007).

Oluline punkt, mida siinkohal veel mainida, on see, et hinnangukatse tehti kohe pärast tõlgenduskatse läbimist. Ühelt poolt olid vastajad

ruumi konteksti juba praimitud, neil oli väga hea ettekujutus, millise klotsi valiksid nad ise, kui kuuleksid neid lauseid, mida nad hindama pidid. Teisalt pakkus hinnangute andmine neile võimaluse näidata, kas nende meelest on üldse mõistlik sellises referentsiaalses olukorras semantiliselt üsna vähe laetud lauseid kasutada. Tõenäoliselt saime tõlgenduskatse järel esitatud hinnangutest selgemalt eristuvad vastused, kui oleksime saanud siis, kui oleksime hinnanguid küsinud mõnelt teiselt vastajate grupilt või kui oleksime jätnud mõned päevad katsete vahele. Kuid just see annabki meile võimaluse valideerida ühelt poolt tõlgenduskatses esitatud stiimulite mõju ning teiselt poolt leida üles need kattuvuskohad käitumuslike reageeringute ja arvamuste vahel.

7. Kokkuvõte

Käesolev artikkel kinnitab hinnangukatse meetodit kasutades juba varem arvatut, et eesti keele puhul on demonstratiivide kasutusel oluline roll ka keelekasutaja päritolul. Põhja-Eestist pärit katses osalejad hindasid ruumilises viiteolukorras *too*'d sisaldavaid lauseid vähem kasutatavateks kui Lõuna-Eestist pärit katses osalejad. Lisaks viitab kauguse tingimuse puhul hinnangukatse tulemuste kattuvus tõlgenduskatse tulemustega sellele, et kaugusel on keskne roll eesti keele demonstratiivide tähenduses. Erinevused visuaalse esilduvuse mõjus kahe katse tulemustes näitavad, et erinevalt kaugusest kuulub visuaalne esilduvus pigem demonstratiivide kasutamist mõjutavate tegurite perifeeriasse. Seda väidet toetab ka asjaolu, et kui mitme maailma keele puhul on näidatud, et kaugusel on oluline roll demonstratiivide kasutamisel, siis visuaalse esilduvuse/ligipääsetavuse mõju ilmnemist on täheldatud ainult mõnedes keeltes. Seega saame öelda, et erinevate katsetüüpide kasutamine samadel tingimustel näitab meile kätte kesksed kohad uuritava keelenähtuse juures ning annab meile parema arusaama, kuidas uuritav keelenähtus toimib.

Tänuavaldused

Artikli valmimist on toetanud Euroopa Liidu Regionaalarengu Fond (Eesti-uuringute tippkeskus) ja Kadri, Nikolai ja Gerda Rõugu nimeline uurimisfond.

Kirjandus

- Agresti, Alan & Barbara Finlay. 2009. *Statistical methods for the social sciences*. 4th edn. New Jersey: Pearson Education International.
- Anderson, S. R. & E. L. Keenan. 1985. Deixis. In Timothy Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description: Grammatical categories and the lexicon*, vol. 3, 259–308. Cambridge University Press.
- Bates, Douglas, Martin Maechler, Ben Bolker & Steve Walker. 2015. Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4. *Journal of Statistical Software* 67(1). 1–48. <https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01>.
- Bonfiglioli, Claudia, Chiara Finocchiaro, Benno Gesierich, Francesco Rositani & Massimo Vescovi. 2009. A kinematic approach to the conceptual representations of this and that. *Cognition* 111(2). 270–274. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2009.01.006>.
- Caldano, Michela & Kenny R. Coventry. 2019. Spatial demonstratives and perceptual space: To reach or not to reach? *Cognition* 191. 103989. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2019.06.001>.
- Coventry, Kenny R., Debra Griffiths & Colin J. Hamilton. 2014. Spatial demonstratives and perceptual space: Describing and remembering object location. *Cognitive Psychology* 69. 46–70. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2013.12.001>.
- Coventry, Kenny R., Berenice Valdés, Alejandro Castillo & Pedro Guijarro-Fuentes. 2008. Language within your reach: Near–far perceptual space and spatial demonstratives. *Cognition* 108(3). 889–895. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2008.06.010>.
- Diessel, Holger. 1999. *Demonstratives. Form, function and grammaticalization* (Typological Studies in Language 42). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/tsl.42>.
- Diessel, Holger. 2006. Demonstratives, joint attention, and the emergence of grammar. *Cognitive Linguistics* 17(4). <https://doi.org/10.1515/COG.2006.015>.
- Diessel, Holger. 2012. Deixis and demonstratives. In Claudia Maienborn, Klaus von Heusinger & Paul Portner (eds.), *An International Handbook of Natural Language Meaning*, vol. 3, 2407–2431. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Diessel, Holger. 2013. Distance Contrasts in Demonstratives. *The World Atlas of Language Structures Online*. <https://wals.info/chapter/41>.
- Diessel, Holger. 2014. Demonstratives, Frames of Reference, and Semantic Universals of Space. *Language and Linguistics Compass* 8(3). 116–132. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12066>.
- Diessel, Holger & Kenny R. Coventry. 2020. Demonstratives in Spatial Language and Social Interaction: An Interdisciplinary Review. *Frontiers in Psychology* 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.555265>.
- Divjak, Dagmar. 2017. The Role of Lexical Frequency in the Acceptability of Syntactic Variants: Evidence From that-Clauses in Polish. *Cognitive Science* 41(2). 354–382. <https://doi.org/10.1111/cogs.12335>.
- Dixon, Robert MW. 2003. Demonstratives: A cross-linguistic typology. *Studies in language* 27(1). 61–112. <https://doi.org/10.1075/sl.27.1.04dix>.

- Enfield, Nicholas J. 2003. Demonstratives in space and interaction: Data from Lao speakers and implications for semantic analysis. *Language* 79(1). 82–117. <https://doi.org/10.1353/lan.2003.0075>.
- Etelämäki, Marja. 2009. The Finnish demonstrative pronouns in light of interaction. *Journal of Pragmatics* 41(1). 25–46. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.09.005>.
- Freddi, Sébastien, José Esteban & Vincent Dru. 2015. Emotions and language about motion: Differentiating affective dominance with syntax from valence with semantics. *Consciousness and Cognition* 38. 22–37. <https://doi.org/10.1016/j.con-cog.2015.09.010>.
- Fullerton, Andrew S. 2009. A Conceptual Framework for Ordered Logistic Regression Models. *Sociological Methods & Research* 38(2). 306–347. <https://doi.org/10.1177/0049124109346162>.
- Hanks, William F. 2011. Deixis and indexicality. In Wolfram Bublitz & Neal R. Norrick (eds.), *Foundations of pragmatics*, 315–346. de Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110214260.315>.
- Harrell Jr, Frank E. 2021. Hmisc: Harrell Miscellaneous. R package version 4.6-0. <https://CRAN.R-project.org/package=Hmisc>.
- Hint, Helen. 2021. *From full phrase to zero: a multidifactorial, form-specific and cross-linguistic analysis of Estonian referential system* (Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 42). Tartu: University of Tartu Press. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/74058/hint_helen.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Jarbou, Samir Omar. 2010. Accessibility vs. physical proximity: An analysis of exophoric demonstrative practice in Spoken Jordanian Arabic. *Journal of Pragmatics* 42(11). 3078–3097. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2010.04.014>.
- Judžentytė, Gintarė. 2017. Spatial deixis in Lithuanian: demonstrative pronouns. *Language: meaning and form* (Grammatical and Lexical Variance in Language System) 8. 173–193. <https://doi.org/10.22364/vnf.8.14>.
- Klavan, Jane & Ann Veismann. 2017. Are corpus-based predictions mirrored in the preferential choices and ratings of native speakers? Predicting the alternation between the Estonian adessive case and the adposition *peal* ‘on.’ *Eesti ja soomeugri keeleteaduse ajakiri*. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 8(2). 59–91. <https://doi.org/10.12697/jeful.2017.8.2.03>.
- Küntay, Aylin C. & Asli Özyürek. 2006. Learning to use demonstratives in conversation: what do language specific strategies in Turkish reveal? *Journal of Child Language* 33(02). 303. <https://doi.org/10.1017/S0305000906007380>.
- Larjavaara, Matti. 1986. Demonstratiivit ja kielen kehitys. *Virittäjä* 90(3). 306–312.
- Larjavaara, Matti. 2007. *Pragmasemantiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laury, Ritva. 1996. Pronouns and adverbs, figure and ground: the local case forms and locative forms of Finnish demonstratives in spoken discourse. *Yearbook of the Linguistic Association of Finland*. 65–92.
- Laury, Ritva. 1997. *Demonstratives in Interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/sidag.7>.

- Levinson, Stephen C. 2004. Deixis. In Laurence R. Horn & Gregory Ward (eds.), *The Handbook of Pragmatics*, 97–121. Oxford: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470756959.ch5>.
- Levinson, Stephen C., Sarah Cutfield, Michael Dunn, Nicholas J. Enfield & Sérgio Meira (eds.). 2018. *Demonstratives in Cross-Linguistic Perspective* (Language Culture and Cognition). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108333818>.
- Lüdecke, Daniel. 2021. sjPlot: Data Visualization for Statistics in Social Science. R package version 2.8.10. <https://CRAN.R-project.org/package=sjPlot>.
- Maes, Alfons A. & Christ de Rooij. 2007. (How) do demonstratives code distance. In *Proceedings of the 6th Discourse Anaphora and Anaphora Resolution Colloquium DAARC 2007*, 83–89. Lagos: Centro Linguística da Universidade do Porto.
- Meira, Sérgio & Raquel Guirardello-Damian. 2018. Brazilian Portuguese: non-contrastive exophoric use of demonstratives in the spoken language. In Stephen C. Levinson, Sarah Cutfield, Michael Dunn, Nick Enfield & Sérgio Meira (eds.), *Demonstratives in Cross-Linguistic Perspective*, 116–133. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108333818.006>.
- Meira, Sérgio & Angela Terrill. 2005. Contrasting contrastive demonstratives in Tiriyó and Lavukaleve. *Linguistics* 43(6). 1131–1152. <https://doi.org/10.1515/ling.2005.43.6.1131>.
- Özyürek, Asli. 1998. An Analysis of the Basic Meaning of Turkish Demonstratives in Face-to-Face Conversational Interaction. In Serge Santi, Isabelle Guaitella, Christian Cave & Gabrielle Konopczynski (eds.), *Oralite et gestualite: Communication multimodale, interaction*, 604–614. Paris: L'Harmattan.
- Pajusalu, Karl, Tiit Hennoste, Ellen Niit, Peeter Päll & Jüri Viikberg. 2009. *Eesti murded ja kohanimed*. 2nd edn. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Pajusalu, Renate. 2006. Death of a demonstrative: person and time. The case of Estonian too. *Linguistica Uralica* 42(4). 241–253. <https://doi.org/10.3176/lu.2006.4.01>.
- Pajusalu, Renate. 2009. Pronouns and reference in Estonian. *Language Typology and Universals* 62(1/2). 122–139. <https://doi.org/10.1524/stuf.2009.0008>.
- Peeters, David, Zeynep Azar & Asli Özyürek. 2014. The Interplay between Joint Attention, Physical Proximity, and Pointing Gesture in Demonstrative Choice. In P. Bello, M. Guarini, M. McShane & B. Scassellati (eds.), *Proceedings of the 36th Annual Conference of the Cognitive Science Society*, 1144–1149. Austin TX: Cognitive Science Society.
- Peeters, David, Mingyuan Chu, Judith Holler, Asli Ozyurek & Peter Hagoort. 2013. Getting to the point: The influence of communicative intent on the kinematics of pointing gestures. In *the 35th Annual Meeting of the Cognitive Science Society (CogSci 2013)*, 1127–1132. Cognitive Science Society. <http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/faces/viewItemOverviewPage.jsp?itemId=escidoc:1711737:13>. (21 January, 2016).
- Peeters, David, Peter Hagoort & Asli Özyürek. 2015. Electrophysiological evidence for the role of shared space in online comprehension of spatial demonstratives. *Cognition* 136. 64–84. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2014.10.010>.

- Pilvik, Maarja-Liisa, Helen Plado & Liina Lindström. 2021. Murded, varieerumine ja korpusandmed. *Keel ja Kirjandus* 64(8–9). 771–796. <https://doi.org/10.54013/kk764a7>.
- Piwek, Paul, Robbert-Jan Beun & Anita Cremers. 2008. ‘Proximal’ and ‘distal’ in language and cognition: Evidence from deictic demonstratives in Dutch. *Journal of Pragmatics* 40(4). 694–718. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2007.05.001>.
- Plado, Helen & Maria Reile. 2020. Vähemuskeele uurimine keeleteadusliku katsega. Demonstratiivpronoomenite kasutus ruumis viitamisel tänapäeva võru keeles. *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 65. 142–163. <https://doi.org/10.1515/flin-2020-2030>.
- Priiki, Katri. 2017. *Hän, se, tää vai toi? Vuorovaikutussosiolingvistinen tutkimus henkilöviittauksista kaakkois-satakunnan nykypuhekielessä*. Turku: Turun yliopisto.
- R Core Team. 2021. *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.
- Reile, Maria. 2015. Space and demonstratives: an experiment with Estonian exophoric demonstratives. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 6(2). 137–165. <http://dx.doi.org/10.12697/jeful.2015.6.2.06>.
- Reile, Maria. 2016. Distance, visual salience and contrast expressed through different demonstrative systems: An experimental study in Estonian. *SKY Journal of Linguistics* 29. 63–94.
- Reile, Maria. 2019. *Estonian demonstratives in exophoric use: an experimental approach* (Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 34). Tartu: University of Tartu Press. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/63779/reile_maria.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Reile, Maria, Kristiina Averin & Nele Pöldver. 2020. Interpreting Estonian Demonstratives: The Effects of Referent’s Distance and Visual Salience. *Frontiers in Psychology* 11. <https://www.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2020.553226>.
- Reile, Maria, Helen Plado, Harmen B. Gudde & Kenny R. Coventry. 2020. Demonstratives as spatial deictics or something more? Evidence from Common Estonian and Võro. *Folia Linguistica* 54(1). <https://doi.org/10.1515/flin-2020-2030>.
- Reile, Maria, Piia Taremaa, Tiina Nahkola & Renate Pajusalu. 2019. Reference in the borderline of space and discourse: a free production experiment in Estonian, Russian, and Finnish. *Linguistica Uralica* 55(3). 185–208. <https://doi.org/10.3176/lu.2019.3.02>.
- Rybarczyk, Magdalena. 2015. *Demonstratives and Possessives with Attitude. An inter-subjectively-oriented empirical study*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/hcp.51>.
- Statistikaamet. 2021. *Rahva ja eluruumide loendus 2011: RL0447: eesti emakeelega rahvastik murdekeele oskuse, soo, vanuserühma, sünnikoha ja maakonna järgi, 31. detsember 2011*. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvaloendus_rel2011_rahvastikudemograafilised-ja-etno-kultuurilised-naitajad_rahvus-emakeel-ja-keelteoskused-murded/RL0447/table/tableViewLayout2 (vaadatud 12. juuni 2022).
- Szumilas, Magdalena. 2010. Explaining odds ratios. *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 19(3). 227–229.

- Taremaa, Piia. 2017. Lokatiivsete demonstratiivadverbide asetusest ja funktsioonidest liikumist väljendavate klauside näitel. *Keel ja Kirjandus* 60(6). <https://doi.org/10.54013/kk715a3>.
- Taremaa, Piia, Helen Hint, Maria Reile & Renate Pajusalu. 2021. Constructional variation in Estonian: Demonstrative pronouns and adverbs as determiners in noun phrases. *Lingua* 254. 103030. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2021.103030>.
- Tirkkonen, Mari-Epp. 2007. Ranniku-ja kirdemurde endofoorsed pronoomenid. *Keel ja Kirjandus* 50(4). 277–291.
- Tóth, Enikő, Péter Csátár & Arina Banga. 2014. Exploring Hungarian and Dutch Gestural Demonstratives. In Ludmila Veselovská & Markéta Janebová (eds.), *Complex Visibles Out There. Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2014: Language Use and Linguistic Structure* (Olomouc Modern Language Series 4), 607–626. Olomouc: Palacký University. <http://olinco.upol.cz/wp-content/uploads/2015/11/olinco-2014-proceedings.pdf>.
- Wickham, Hadley. 2016. *ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis*. New York: Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24277-4_9.
- Wickham, Hadley, Romain François, Lionel Henry & Kirill Müller. 2021. *dplyr: A Grammar of Data Manipulation*. R package version 1.0.7. <https://CRAN.R-project.org/package=dplyr>.

Abstract. Maria Reile, Kristiina Averin, Nele Pöldver: Does *see* ‘this’ equal *too* ‘that’? Rating task with Estonian demonstrative pronouns and demonstrative adverbs. Estonian employs two demonstrative pronoun systems – a one-way system (used in North Estonia) where the demonstrative pronoun *see* is distance neutral, and a two-way system (in South Estonia) where *see* is the proximal and *too* the distal demonstrative pronoun. In both systems, demonstrative adverbs are often added to demonstrative pronouns, forming two-demonstrative phrases (e.g., *see siin*). We conducted a rating study to investigate these phrases, asking which demonstratives the speakers would use in which spatial settings. In addition, we compared these results with a previously published interpretation study to see whether the speakers’ opinions to use or not use certain demonstratives match their interpretations of these demonstratives. The rating study showed that South Estonians would use the demonstrative *too* more likely as compared to North Estonians while origin had no effect on using the demonstrative *see*. Both experiments showed a similar effect of distance on demonstrative use, but not visual salience.

Keywords: demonstrative pronouns, demonstrative adverbs, spatial reference, distance, visual salience, rating task, mixed-effects logistic regression